دیدگاه

تکلیف ما در قبال اربعین حسینی

حجت‌الاسلام والمسلمین مصطفی رستمی
رئیس نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

مصطفی رستمی در پیام تصویری که به مناسبت برگزاری همایش ملی اربعین در دانشگاه محقق اردبیلی ارسال شد، به تشریح ابعاد مختلف پدیده اربعین پرداخت که خلاصه آن را در ادامه می‌خوانید.

اربعین موضوعی است که باید از ابعاد مختلف به آن پرداخته شود. کار علمی‌ای که در این همایش ملی در دانشگاه محقق اردبیلی انجام شده، موضوع مهمی است و توجه جدی به اربعین یکی از ضرورت‌هاست. در دنیایی که حوادث کوچک اجتماعی با تلاش فراوانی مورد‌توجه و از ابعاد مختلفی مورد مطالعه قرار می‌گیرد، حادثه‌ای به عظمت اربعین هم از نظر قدمت تاریخی که می‌توان گفت به‌عنوان دیرینه‌ترین رسم اجتماعی بشر می‌توان از آن یاد کرد، در حوزه باورها و اعتقادات و هم در حوزه جغرافیا وسعتی که در این حماسه ما شاهد آن هستیم و هم از نظر میزان و مشارکت عمومی و هم از نظر مجموعه تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی که در این حماسه یک اتفاق یا یک حادثه ممتاز است، را شاهدیم اما قطعا به اندازه شأن این حادثه ممتاز به آن پرداخته نشده است. جا دارد شبیه کاری که در این همایش انجام داده‌اند، کارهای متعدد در ابعاد مختلف انجام شود.

بحث اربعین یک آرمان، یک خط، یک مکتب و یک مسیر روشن است. نباید به اربعین به‌عنوان مراسمی که در کنار مراسم‌های دیگر رخ می‌دهد، نگاه کرد. اربعین از دل عاشورا و از دل عاشوراساز بزرگ حضرت اباعبدالله الحسین(ع) به‌عنوان آن انسان متعالی می‌آید؛ انسانی که برای اینکه بندگان را از جهالت و حیرت و تحیر و گمراهی نجات دهد، جان‌فشانی کرد و به‌عنوان عالی‌ترین و ارزشمندترین انسانی که در مسیر نجات انسان‌ها و به خدا رساندن انسان‌ها و به کمال رساندن انسان‌ها و نجات‌بخشی برای انسان‌ها فداکاری کرد، اربعین تعلق به این شخصیت دارد و عظمت آن به اندازه عظمت عاشورا و عظمت کربلا و عظمت هوا الله الحسین(ع) است. در توجیه به حادثه اربعین اقتضائات امروز دنیا و اتفاقا نیاز امروز دنیا باید موردتوجه قرار بگیرد. امروزه در بشر سرگشتگی و حیرت ناشی از قانع نشدن دستاوردهای امروز اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و سایر ابعاد زندگی انسانی را در تمدن غربی شاهد هستیم. انسان‌ها به‌دنبال مدینه فاضله‌ای هستند که تمام آرزوها و آرمان‌هایشان را در آن مدینه فاضله محقق شده ببینند و تمدن لیبرال‌دموکراسی و تمدن امروز غرب هدف چنین آرمانشهر و چنین اتوپیا و چنین مدینه فاضله‌ای بود. امروز به‌صورت جدی از ناکارآمدی نظام لیبرال‌دموکراسی است، سرسخت‌ترین مدافعان نظام لیبرال‌دموکراسی در دل جامعه غرب و متفکران بزرگ شاهد غربی امروزه خرد را تغییر در حرکت مسیر و انتخاب‌های نظام غرب می‌زنند، راه‌های دیگری غیر از نظام لیبرال‌دموکراسی را به رخ می‌کشند؛ مرگ روبای آمریکایی و افول تمدن غرب امروزه شکل گلیدواژه مرسوم و متداول در ادبیات متفکران غربی است. نظام غرب با چندصد سال غارت منابع بشریت و به استثمار درآوردن در قالب‌های بزرگی کهنه، بردگی نو و بردگی فرانئوتوانست سعادت مورد ادعای خود را به بشر نشان بدهد و افاقه هرچه در این مسیر حرکت بیشتر انتقاد افتاد، عوارض و تخریب‌هایی که نسبت به انسان و زیست انسانی رخ نمود در حاصل تمدن غربی بیشتر دیده شد، نگاه‌ها و آسیب‌های زیست‌محیطی، سلاح‌های کشتار جمعی، فروپاشی‌های خانوادگی و حیرت و سرگشتگی معنوی انسان؛ اینها نمونه‌هایی از دستاوردهای تمدن امروز بشر است که حاصل چند صد سال پرچم‌داری نظام غرب در اداره زندگی بشر بوده است.

بشر امروز بیش از هر زمانی احساس نیاز به آن مدینه فاضله و احساس عدم اقناع نسبت به دانشه‌های موجود خود را دارد و اربعین ظرفیت معرفی مدینه فاضله مهدوی است که وعده داده شده و وعده پیامبران و وعده قرآن و وعده اهل‌بیت(ع) است.

آن‌چیزی که در بیانیه گام دوم مقام معظم رهبری شنیدیم؛ خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی سه گامی است که بشر باید برای رسیدن به آن جامعه آرمانی مورد آرزوی همه انسان‌های صالح این گام‌ها را بردارد و حرکت را انجام بدهد، قطعا نمونه اربعین نمونه عالی ممزوج شدن و به هم آمیختن این سه گام در ابعاد فردی-اجتماعی است، حرکت اربعین حرکتی است همراه با خودسازی همراه با شکل‌دهی به یک جامعه و همراه با حرکت به‌سمت یک مقصد، حرکت جمعی به‌سمت یک تمدن و یک آرمان موردنظر و مورد حرکت و غبطه انسان‌هاست.

از ابعاد دیگری نیز برای استخراج الگوهای ارزشمند پدیده اربعین می‌تواند پدیده مورد مطالعه خوبی باشد، از نظر اجتماعی پدیده اربعین شکل‌دهی به یک شکل جدیدی از مناسبات و روابط میان انسان‌هاست. این شکل جدید برخلاف آن تحلیل رایج روابط اجتماعی امروز بشر است که کنش افراد در اجتماع را کشتی مبتنی بر سود ارزیابی و تحلیل می‌کند. اما ما در فضای اربعین شکل دیگری از کنش اجتماعی افراد را مشاهده می‌کنیم، در این جامعه اربعینی روابط میان انسان‌ها نه مبتنی بر سود بلکه مبتنی بر توجه به یک هدف متعالی و یک هدف والاتر از منفعت‌های فردی می‌شود، علاوه‌بر اینکه برخلاف نظام‌های اجتماعی متداول که نظام کنترل گر بیرونی به‌عنوان یک ابزار جدی برای کنترل روابط اجتماعی به کار برده می‌شود، در اربعین ما شاهد یک اجتماع متراکم دارای کنش‌های فراوان اما نه مبتنی بر کنترل گر بیرونی هستیم که کنترل درونی آحاد و انسان‌های مشارکت‌کننده در این رابطه اجتماعی بزرگ، نوع روابط و نوع کنش‌ها را رقم می‌زند.

طبیعتا هویتی که در اربعین ما شاهد آن هستیم برخلاف هویت‌های جعلی است که در قالب‌های مختلفی در نظام‌های مختلف دنبال ایجاد هویت برای جوامع هستند. نژاد، رنگ، کشور، مرزهای جغرافیایی، همه اینها تغییر می‌کند و طبقات اجتماعی مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرد و کسی در این جامعه متعالی اربعین مورد اقبال بیشتری است که خادم‌تر و نسبت به آن هدف عالی اباعبدالله الحسین(ع) نزدیک‌تر باشد و کسی در این جمع نیز مدعی دیده نمی‌شود بلکه همه به‌نوعی در حرکت به این سمت و این مسیر خاکسار هستند.

در بعد دیگری اگر بخواهیم به بحث اربعین توجه بکنیم، از نظر تمدنی اربعین رقیب جدی تمدن حاکم و مسلط امروز دنیاست. نظام لیبرال دموکراسی به بن‌بست‌های جدی خورده است و امروزه آن فرهنگی که بتواند تمدن‌ساز باشد و آن فرهنگی که بتواند الگوی جدیدی از قالب‌های مختلف جامعه را ارائه بدهد می‌تواند تعیین‌کننده حوادث آینده فکری و اجتماعی و تمدنی بشر باشد. امروزه ما به‌عنوان نزاع جدی تمدنی و نزاع جریان معتقد به مقاومت درمقابل تمدن مسلط با ابزارهای مختلفی که در دست نظام مسلط ونظام متداول لیبرال دموکراسی غرب است، هستیم. نهضت مقاومت نهضت اربعین است و اربعین یعنی مقاومت، یعنی تسلیم نشدن، یعنی خسته نشدن، یعنی حرکت مداوم به‌سمت یک هدف متعالی.

از نظر اقتصادی هم شکل دیگری از روابط اقتصادی را میان انسان‌ها، در اربعین شاهد هستیم. برخلاف قواعد اقتصاد امروز بشر که اصالت سود در آن محوریت دارد، آن‌چیزی که ما در اربعین می‌بینیم شکل دیگری است که با تحلیل‌های مادی قابل‌محاسبه نیست. در مراودات اقتصادی که بین زوار و میزبانان آن اجتماع می‌شود، موضوعی به نام سود مطرح نیست و طبقه اجتماعی و قالب‌های دیگری که در فضاهای اقتصادی موردقبال و موردتحلیل قرار می‌گیرد در نظام عالی و متعالی اربعین جایی ندارد و خدمت‌رسانی به‌عنوان یک اولویت و یک محور اصلی موردتوجه قرار می‌گیرد.

بحث رسانه و بحث پیام‌رسانی محتوای اربعین یکی از تکالیف ماست. همان‌طور که رهبر معظم انقلاب به‌عنوان یک اسوه‌ای اباعبدالله الحسین(ع)، بوجود محدودیت‌ها و فشارها و سختی‌ها و مسلط بودن جریان رقیب بر تمام ابزارهای رسانه‌ای، گروه کوچک یارمانده از کربلا که به‌ظاهر در شمار یک عده قلیل، توانستند هنرمندانه با زبان کوفی رسانه‌ای پیام اباعبدالله الحسین(ع)، را به نقاط مختلف جهان اسلام برسانند و کار انجام‌شده اباعبدالله الحسین(ع) در کربلا را ادامه دهند و از چهره جنبه جریانی که مدعی جانشینی پیامبر بود و به‌دنبال ریشه‌کن کردن اسلام و تحریف اسلام بود، مشروعیت‌زدایی بکنند و نتیجه آن رسیدن کاروانیان کربلا به مقصد مدنظرشان بود، همه اینها در قالب رسانه و در قالب ابزارهای رسانه‌ای که امام زین‌العابدین و حضرت زینب(ع) به‌درستی از آن برای پیام‌رسانی استفاده کردند، انتقال افتاد.

جزئی متوجه اربعین و جزئی عاشق امام حسین(ع) توجه جدی به رسانه به‌عنوان ابزار مهم انتقال این مفاهیم عالی به مخاطبان و فراگیران را باید جلب توجه قرار دهد. امروزه ما باید به ابزارهای رسانه‌های دنیا مسلط بشویم. ترجمه مفهوم اربعین و مفاهیم عالی کربلا و عاشورا به زبان‌های مختلف به‌خصوص زبان‌های متداول و مرجع در دنیا جزء ضرورت‌هاست و ما در این بخش ضعف داریم، پیام‌های غیرفارسی و غیرعربی اربعین همت‌ها توسط کسانی درحال انتشار است که نسبت‌شان با اربعین نسبت مناسبی نیست و چه‌بسا به‌دنبال تحریف هستند. این توجه به ابزار هنر و رسانه برای ابلاغ پیام اربعین امری ضروری است.

ما در اربعین و پدیده اربعین باید بتوانیم به‌دنبال الگوسازی و هویت‌سازی باشیم. ظرفیت اربعین ظرفیت تولید و هم‌افزایی و ارتقای الگوی هویتی قالب موردتوجه ارزش‌های دینی را دارد. در نظام ارزشی قرآن و نظام ارزشی پیامبر و اهل‌بیت و انبیا(ع) شاهد هستیم که معیار ارزشمندی، به تقوا و ارزشمند بودن هویت و قوت انسانی است. در این نظام طبقات، لایه‌ها و ممیزات غیرالهی رنگ می‌بازند و اربعین این ظرفیت را دارد که انسان‌ها را متوجه این نظام ارزشی متعالی مدنظر بکند و بدون تردید بدون کار علمی و کار هنری و استفاده از قالب‌های مختلف و ابزارهای مختلف که برای انتقال یک پیام وجود دارد، ما نمی‌توانیم این پیام عالی اربعین را به‌عنوان انسان‌های دیگر برسانیم و به‌دنبال احیای فطرت‌های در غبار دنیا و آسیب‌های دنیای مدفون‌شده در آن باشیم و از چهره ارزشمند دین و معنویت غبارزدایی کنیم؛ که اگر این اتفاق بیفتد، انسان‌ها طالب این نهضت خواهند شد.

استاد حوزه و دانشگاه در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

ادبیات بین‌المللی و آکادمیک برای اربعین ایجاد نکرده‌ایم

زهرا رمضانی
روزنامه‌نگار

دیگر عادت کرده بودیم به اینکه هر سال چند روزی مانده به اربعین حسینی، سیل عظیم زوار حسینی را در مسیر نجف به کربلا از شبکه‌های مختلف رسانه ملی ببینیم، سیلی که خیلی‌ها ارزوی حضور در آن را داشتند و البته عده‌ای دیگر نیز شرکت در آن را بر خود واجب می‌دانستند و به هر طریقی که بود هر سال در آن شرکت می‌کردند. اما امسال کرونا ویروس باشکوه‌ترین گردهمایی عاشقان حسینی را فراغ از دین، رنگ و نژاد تا حدودی تعطیل کرد تا بعد از تاسوعا و عاشورای حسینی، عجیب‌ترین اربعین چند سال اخیر نیز رقم بخورد. البته این مهمان ناخوانده‌ی جدید هم باعث نشد تا عراقی‌ها به رسم هر سال مسیر ۸۰ کیلومتری نجف تا کربلا را پیاده طی نکنند، هرچند دیگر خبری از زائران دیگر کشورها به‌ویژه ایرانی‌ها در این مسیر نیست. به‌رغم اینکه اربعین شیعیان این سال‌ها به عظیم‌ترین و باشکوه‌ترین دورهمی و طولانی‌ترین پیاده‌روی حاضر دنیا با این میزان شرکت‌کننده تبدیل شد، اما متاسفانه حتیه پژوهش درباره این موضوع مورد غفلت قرار گرفته است. مساله‌ای که اگر در جایگاه درست خود قرار داشت، درکنار تصویر میلیون‌ها آدم حاضر در این مسیر، ابعاد مختلف تن مولفه نیز آن‌طور که باید برای مخاطبان به‌ویژه ادیان دیگر روشن می‌شد. چرایی اهمیت زیارت اربعین، دلایل که‌گاری جامعه آکادمیک در پژوهش این حوزه، نقش اربعین در شناساندن شیعه به جهان و... باعث شد تا به سراغ یحیی جهانگیری سهروردی، استاد حوزه و دانشگاه و پژوهشگر بین‌المللی برویم. کسی که به‌دلیل تسلط بر زبان‌های انگلیسی، عربی و استانبولی توانسته به عنوان مبلغ بین‌المللی فعالیت کند و چندین‌بار نیز از سوی دانشگاه‌های خارجی به‌عنوان استاد دعوت شده است. جهانگیری در کنار فعالیت‌های پژوهشی، مدیرمسئولی مجله میان‌رشته‌ای تفسیر و علوم کلام کوثر را نیز بر عهده دارد. مشروح گفت‌وگوی فرهیختگان با این استاد حوزه و دانشگاه را در ادامه می‌خوانید.

***

شرکت در اربعین به‌خاطر ریسک‌پذیری از نشانه‌های مؤمن به‌شمار می‌رود

کمی دیرتر! اهمیت روز اربعین و ارنگذاری این روز در زنده نگه داشتن واقعه عاشورا توضیح دهید. اربعین به‌واسطه برگزاری راهپیمایی عظیم آن از واقعه عاشورا نیز در دنیا پررنگ‌تر شده است. این مساله را چطور ارزیابی می‌کنید؟

در حدیثی از امام حسن عسکری(ع) یکی از نشانه‌های ایمان، زیارت اربعین شمرده شده است. شاید برای ما قبل از برگزاری مراسم پیاده‌روی اربعین که بعد از سقوط صدام رخ داد، عجیب به‌نظر می‌رسید که چطور زیارت اربعین از نشانه‌های مؤمن است درحالی‌که نشانه‌های زیاد دیگری وجود دارد. در اصل فهم شاخصه این زیارت که به‌عنوان نشانه مؤمن از آن یاد می‌شود، سخت بود. اما زمانی که این اتفاقات رخ داد، متوجه شدیم که حدیث تحقق عینی پیدا می‌کرد به‌عبارت دیگر باید روزگاران می‌گذشت تا این حدیث تحقق عینی پیدا می‌کرد و معنای آن برای ما روشن می‌شد. این امام می‌گوید نشان مؤمن زیارت اربعین است، بدین معنا که ایمان‌گروی و ایمان زمانی رخ می‌دهد که مومن این اربعین را تجربه کند، چراکه اربعین ریسک‌پذیری و خطرپذیری دارد و رفتن به این سفر یعنی احتمال هر خطا از سوی دشمنان برای زائر وجود دارد و زمانی که یک مومن خطر را می‌پذیرد و باز به این سفر می‌رود و خودش را در برابر داعش قرار می‌دهد، به معنی ایمان‌گروی او بوده و قطعا نشانه ایمان است.

باید به این مساله اشاره شود که چه حضرت زینب(س) سال اول واقعه عاشورا به کربلا برگشته باشد و یا به تعبیر شهید مطهری سال دوم این اتفاق افتاده باشد، اما مساله مهم این است که تردید تاریخی در این زمینه وجود ندارد که اسرا به کربلا برگشتند. ما متون دینی زیادی داریم که تاکید کرده‌اند به زیارت امام حسین(ع) بوده تا جایی که آمده اگر رفتن به حج یک باواجب است، اما زیارت امام حسین(ع) مکرر شیعه شده است. جالب اینجاست که حدیث داریم حتی اگر مسیرها نامن شد، باز به زیارت کربلا بروید، این مسائل نشان می‌دهد که کربلا یک مسیر است. در اصل ما بعدی کربلا نمی‌رویم و اصلا نباید به سمت کربلا برویم. بلکه باید مصیر کربلا را بیمیاسیم یعنی ما باید به کربلا بشویم. لذا اهل‌بیت(ع) با اینکه در کربلا بودند اما دوباره به آنجا برگشتند، این مساله از نظر عرفانی بعضی اگر در کربلا هم باشی، باید کربلا بشوی و باید از اقیانوس کربلا انرژی بگیری. حتی حضرت زینب(س) و سجاد(ع) نیز که در کربلا بودند، باز باید مسیرشان به‌سمت مدینه بیاید که به کربلا رفته و از آنجا انرژی بگیرند، چراکه پمپاژ معرفت از این اقیانوس اتفاق می‌افتد. یک بار انرژی گرفتن از کربلا برای ما کافی نیست و هرگاه لازم بود باید از این اقیانوس بچشیم؛ چراکه کربلا معرفت جوشانی است که باید به آنجا رفت.

نام‌بردن این کربلا نیز سبب نمی‌شود که بگوییم حالا نیازی نیست این کار را بکنیم، بلکه هر گاه احساس نیاز کردیم باید بیوریم و از معرفت آنجا بچشیم. کسی که به کربلا می‌رود مسافر کربلا نیست، بلکه مذهبی را در دامن کربلا می‌اندازد. در این زمینه عبارت بلند امام حسن(ع) را داریم که می‌گوید هر کسی که می‌خواهد به کربلا بیاید باید از خیلی چیزها دل بکند و خودش را در اقیانوس کربلا بیندازد، چراکه کربلا رحلت می‌خواهد نه سفر. یعنی کربلا بودن و شدن می‌خواهد نه رفتن و اینها همان شاخصه‌های ایمانی است که امام حسن عسکری(ع) گفتند.

اربعین تصویر دنیا نسبت به شیعه را تغییر داد

شما سابقه حضور و فعالیت‌های تبلیغی در کشورهای مختلفی داشته‌اید؛ نوع نگاه سایر ملل و ادیان به پدیده اربعین چگونه است و چه تحلیلی نسبت به آن دارید؟

در ابتدای پاسخ به این مساله باید بگویم بزرگ‌ترین اتفاقی که اربعین ایجاد کرده، این است که حداقل افرادی که تا الان نام شیعه را نیز نشنیده بودند، حالا با توجه به این پدیده درباره شیعه سوال می‌کنند و این اولین اتفاق است. همچنین آن دسته از افراد که تصویر بدی از شیعه در ذهن‌شان نقش بسته بود، بعد از برگزاری مراسم پیاده‌روی اربعین به تحقیق در این باره روی آوردند و متوجه شدند که چنین مساله‌ای وجود ندارد. به عبارت دیگر این پدیده باعث شد تا کسانی که بی‌خبر از شیعه بودند، سوالاتی را درباره شیعه بپرسند و دیگرانی که تفسیر بدی از شیعه داشتند، به‌دنبال تصحیح و مطالعه عمیق‌تری روی آوردند و این اتفاق بزرگی است که اربعین در ذهن افراد ایجاد کرد. همچنین افرادی را داشتیم که عمال بی‌دین

ادامه در صفحه ۵

ادامه از صفحه ۴

بودند و بر حسب تصادف و یا نگاه تجاری در اربعین شرکت کردند، اما زمانی که به کشور خودشان بازگشتند نگاه‌شان به‌طور کامل عوض شده بود.

متاسفانه رسانه‌های معاند چهره‌های بسیار بدی را از این مراسم نیز معرفی کرده بودند. به‌طور مثال به‌خاطر دارم که در برهه‌ای عنوان می‌شد این حج شیعیان است و شیعیان به مراسم اربعین می‌روند تا دیگر در حج شرکت نکنند، البته این مساله همزمان شده بود با ایامی که عربستان سعودی مانع حضور ایرانیان در حج شده بود و همین مساله باعث شد تا چنین مساله‌ای را مطرح کنند. در اصل دشمنان نیز از این فرصت برای انحراف مسیر اربعین استفاده می‌کنند و طبیعی است که ما نیز باید هوشمندی خودمان را حفظ کنیم.

رسانه‌های کشور درباره اربعین صرفا به تولید محتوا برای داخل معطوف بوده‌اند

انعکاس اربعین را این واقعه را در جهان چگونه دیدید؟ گروه‌های تکفیری مانند داعش و اقدامات خارکارانه آنان در جهان سیاه‌نمایی نسبت به مسلمانان ایجاد کرده‌اند؛ پدیده اربعین تا چه میزان می‌تواند در این صفارآرایی رسانه‌ای به ما کمک کند؟ ما چه میزان از آن استفاده کرده‌ایم؟

حقیقت این است که رسانه‌های ما برای مخاطبان خوراک تولید کرده‌اند. چندی پیش مقاله‌ای برای دانشگاه کربلا با موضوع زن و اربعین می‌نوشتم که حین آن متوجه شدم خارجی‌ها مقالات زیادی را در این باره نوشته‌اند اما ما در این باره تولید ادبیات نداشته‌ایم. نگرانم از اینکه اربعین را تنها برای خودمان بازخوانی کنیم و تصورمان نیز این باشد که با این کار درحال معرفی اربعین به دنیا هستیم، درحالی که برای معرفی این پدیده کافی است یک جست‌وجو در قبال محتوای داخلی باشیم تا ببینیم درباره اربعین چقدر ما در ادبیات تولید محتوا داشته‌ایم و در مقابل میزان تولیدات غربی‌ها و ناملمانان چقدر بوده است؟ قطعا باید فضای بیرونی اربعین را مدنظر قرار دهیم.

اربعین قرن بیست‌ویکم نیازمند واکاوی است

عظمت این راهپیمایی و جنبه‌های مختلف آن، نشان‌دهنده اهمیت آن است. به‌نظر شما این جنبه تا چه میزان در پژوهش‌های دانشگاهی مورد توجه قرار گرفته است؟ از زیابی شما از وضعیت پژوهش‌ها با محوریت اربعین چه از لحاظ کمی و چه کیفی چگونه است؟

طبیعی است با توجه به اتفاقاتی که طی سال‌های اخیر درباره اربعین به‌وقوع پیوسته، این پدیده نیازمند واکاوی متعدد است. این پدیده باید از ابعاد مختلف مردم‌شناختی، جامعه‌شناختی، معرفت‌شناختی، تمدن‌شناختی و... مورد مطالعه و حتی آسیب‌شناسی قرار بگیرد. مطمئن باشید زیارتی که چنین اتفاقی رقم می‌خورد، دشمنان در پی برنامه‌ریزی برای انحراف مسیر آن خواهند بود. معتقدم باید اهل‌بیت اربعین مورد پژوهش قرار نگرفته است و باید بگوییم که اربعین چه ابعاد تربیتی مختلفی در بعد بین‌المللی دارد؟ باید به این مساله توجه شود که این رسانه چقدر می‌تواند شیعه را به دنیا معرفی کند. البته باید به سال مختلف این حوزه نیز توجه شود، به‌طور مثال چقدر توانسته‌ایم از بستر سوشیال‌مدیا در معرفی اربعین استفاده کنیم؟ کدام چهره از اربعین هنوز معرفی نشده است؟ برای پاسخ به این سوالات باید کار جدی و اساسی صورت بگیرد. متاسفانه وقتی می‌گوییم پژوهش، یعنی تنها مقالات فارسی تولید کنیم، درحالی که باید این مساله مدنظر قرار بگیرد که سهم اربعین از پژوهش‌های بین‌المللی چقدر است؟ در ژورنال‌های مهم مطالعات اجتماعی، دینی، مردمی، اسلام شناسی، شیعه شناسی توانسته‌ایم درباره اربعین ادبیات تولید کنیم؟ در پاسخ به این سوال باید بگویم که در ژورنال‌های آکادمیک بین‌المللی پدیده اربعین را در حد صفر به دنیا معرفی کرده‌ایم و این بسیار نگران کننده است که دیگران درباره این مقوله بنویسند اما ما حضور نداشته باشیم؛ چراکه قطعا دیگران فهم درست و صحیح را نخواهند داشت و در نتیجه ادبیات دانشگاهی بدی شکل‌گیری به این مساله اختصاص دهند. به‌عبارت دیگر جامعه آکادمیک کشور باید بخشی را برای معرفی علمی و بین‌المللی اربعین در عرصه بین‌الملل مدنظر قرار دهد و این اقدام مهم نیازی است که حتما باید انجام شود. ما همایش‌های مختلفی را در عرصه داخلی با مقوله اربعین برگزار کرده‌ایم اما باید همایش بین‌المللی را توسط ما برگزار کنیم؛ برای بین‌الملل داشته باشیم تا بتوانیم حضور جدی در عرصه جهانی با موضوع اربعین داشته باشیم، اما متاسفانه در این زمینه کاری انجام نگرفته است. کرگه گاردیک فیلسوف غربی است که می‌گوید خداوند تجربه مومنان نیز می‌دهد؟ چراکه بین اعتقاد و ایمان فرق وجود داشت و ایمان زمانی اتفاق می‌افتد که شخص ریسک‌پذیری کرده و حقایقی را می‌پذیرد و برای آن هزینه‌هایی را می‌پردازد، درنهایت نیز ایمان یک نوع خطرپذیری دارد و قرد قبول می‌کند. به‌طور مثال پشت دریاها شهری قرار دارد و برای رسیدن به آن باید قایقی بسازد. پیامبران نیز می‌گفتند که پشت کوه‌ها بهشت و یا جهنم است و افراد این مساله را می‌پذیرفتند و به‌خاطر همین ریسک در باورپذیری خداوند به افراد ثواب می‌دهد. به‌عبارت دیگر ایمان یعنی خطرپذیری و هزینه دادن به‌خاطر پذیرش و با چنین نگاهی زمانی که در قرن بیست‌ویکم در ناامن‌ترین نقطه دنیا که عاشی در آن حضور داشت، شاهد برپایی اربعین و جمع شدن میلیون‌ها انسان بدون سازماندهی دولتی هستیم، یعنی همان نشانه‌های ایمان که بار دیگر تاکید می‌کنم که حدیث امام حسن عسکری(ع) درباره اربعین اینجا معنا می‌شود. به‌عبارت دیگر اربعین چند شاخص دارد که یکی از شاخه‌های آن همان رسانه بودن در قرن امروز است.

اقف دید دانشجویان معارف در سطح بین‌المللی نیست

چه میزان از ظرفیت دانشجویان معارف و دیگر رشته‌های مرتبط با این حوزه تا امروز به کار گرفته شده است؟

مشکل ما این است که متاسفانه دانشجویان معارف ما نگاه مطالعاتی‌شان در سطح بین‌المللی نیست. نگاه کنید چه میزان از این دانشجویان به زبان انگلیسی مسلطند و یا زبان آکادمیک دنیا آشنا هستند که بخواهیم در این زمینه فعالیت کنیم. یک بخش بحث توانمندی این دانشجویان است و مساله مهم‌تر دیگر داشتن دغدغه بین‌المللی است. همه این دانشجویان امروزه دغدغه‌شان این است که مقاله‌ای بنویسند که در مجلات داخلی ایران منتشر شود و هیچ‌گاه صحبت از چاپ در مقالات خارجی نشده است، درحالی که این مجلات ظرفیت‌های زیادی دارند که از آنها بی‌خبر هستیم.

اربعین همانند یک رسانه برای شیعه در عرصه بین‌الملل عمل می‌کند

شما سابقه حضور و فعالیت‌های تبلیغی در کشورهای مختلف را داشته‌اید، نوع نگاه سایر ملل و ادیان به پدیده اربعین چگونه است و چه تحلیلی نسبت به آن دارید؟

به‌عنوان فردی که در ۴ قاره زندگی کرده‌ام می‌گویم متاسفانه امروز که اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی توسط دشمنانی رقم می‌خورد، قطعا شیعه نیازمند یک رسانه بود تا چهره واقعی و صلح‌طلب و مردمی بودن شیعه را در دنیا معرفی کرده و زن شیعه را به جهان بشناساند و انصافا اربعین چنین کاری را انجام داده است. اربعین شاخصه‌های متفاوتی دارد که ازجمله آن می‌توان به مردمی بودن اشاره کرد. هیچ دولتی پشتوانه این برنامه نیست، درحالی که پشت سر فستیوال‌های بزرگ جهانی دولت‌ها قرار دارند، اما اربعین مردمی‌ترین گردهمایی دنیا به‌شمار می‌رود. شاخصه بعدی صلح‌محور بودن است، چراکه در مراسم پیاده‌روی اربعین به‌رغم اینکه ۲۰ میلیون نفر با کمترین امکانات حضور پیدا می‌کنند، اما کوچک‌ترین خشونتی رخ نمی‌دهد و همه افراد آنچه را که دارند، به یکدیگر می‌بخشند. خوشبختانه اربعین زن شیعه را به جهان معرفی کرد و نشان داد که این تصور که گفته می‌شود معارف اسلامی ضدزن است، صحت ندارد و زن شیعه می‌تواند با همان حجاب خود در دل جمعیت پیاده‌روی کرده و این کار را نیز بیخ گوش داعش انجام دهد تا به کربلا برسد. اربعین شاخص شیعه را به جهان نشان داد که برای شیعه، سنی، ایزدی، مسیحی و هر باور دیگری قابل احترام است.

باید مواظب باشیم تا مباحث افراطی توسط عده‌ای در اربعین گنجانده نشود

اربعین تنها روزی در تمام ادیان است که همه ادیان به آن اهمیت داده و در پیاده‌روی اربعین شرکت می‌کنند. دلیل این مساله چیست؟

محرم سال گذشته در پاکستان بودم و دیدم سنی‌هایی را که از خاطرات اربعین‌شان می‌گفتند، مسیحیانی که در این مراسم حضور داشتند و حتی افرادی که به معنای واقعی کلمه بی‌دین بودند اما در اربعین حضور پیدا کردند، این مساله نیز شاخص دیگری است که نشان می‌دهد چقدر در باور شیعه احترام و پذیرش دیگران موج می‌زند. خوشبختانه در دنیایی که رسانه‌ها علیه شیعه بودند و تلاش داشتند تا چهره بدی از آن به دنیا معرفی کنند، اربعین آمد و رسانه‌ای برای شیعیان شد تا صلح‌طلب بودن، مردمی بودن، احترام قائل بودن برای دیگران توسط شیعه را به دیگران معرفی کند. به معنی واقعی کلمه در اربعین حس برادری‌ای که در شیعه وجود دارد، موج می‌زند و در این ایام اثبات می‌شود که شیعه تا چه اندازه دگربذیر بوده و در عین حال که به باور خودش تاکید دارد و به باور دیگران نیز احترام می‌گذارد. اگر تا دیروز در برخی کتب و توسط تعدادی از نویسندگان تهیه شده، تقیه خوفی معرفی می‌شد و اذعان می‌کردند که شیعه می‌ترسد و نمی‌تواند عقایدش را براحتی بگوید که تا امام فرمود تقیه در شیعه به معنی مدارا کردن با دیگران است اما عقیده خودمان را جار نمی‌دهیم، در اربعین نیز چنین مساله‌ای را می‌توان دید. در این مراسم دیدیم چه سنی‌ها و چه مسیحی‌هایی که از خاطرات خودشان نقل می‌کردند، اینها باید نگران باشیم چراکه ممکن است در آینده افرادی مباحث افراطی را در اربعین جا بیندازند و بخواهند اربعین را تنها در سرزمین شیعه معنا و قضا را برای دیگر ادیان سخت کنند.

متاسفانه در معرفی علمی اربعین ضعیف عمل کرده‌ایم

با توجه به شیوع کرونا و وضعیت به‌چندان مطلوب همه‌گیری این بیماری در جامعه، چه پیشنهادهایی به‌ویژه به دانشجویان و دانشگاهیان برای استفاده حداکثری از این ایام دارید؟ از فرصت اربعین متفاوت امسال چگونه استفاده کنیم؟

پیشنهادم به نخبگان و به‌ویژه فضای کرونا این است که امسال بالاخص جامعه دانشگاهی روی پژوهش‌های آکادمیک اربعین برای فضای بین‌الملل کارهای جدی انجام دهد. به‌عنوان یک پژوهشگر بین‌الملل اعلام می‌کنم که متاسفانه در معرفی علمی اربعین در فضای بین‌المللی ضعیف عمل کرده‌ایم. نگاه کنید چقدر ادبیات و آثار جدی در این حوزه تولید کرده‌ایم. درحالی که کافی است به سایت‌هایی مانند آمازون سر بزنیم و بعد متوجه می‌شویم تا چه اندازه کتاب به انگلیسی، فرانسه و دیگر زبان‌ها درباره اربعین تولید کرده‌ایم؟ درحالی که بسیار از کشورهای دنیا تنها تصویر پیاده‌روی اربعین را مشاهده می‌کنند و فلسفه و پیامدهای این حضور را معرفی نکرده‌ایم. باید یکی از نهادهای متولی وارد شود و در حوزه پژوهش‌های بین‌المللی و تولید ادبیات اربعین برای خارج از کشور کارهای جدی انجام دهند. اصلا با توجه به شیوع کرونا می‌توانیم از این فرصت استفاده کرده و ویبنارها و نشست‌های بین‌المللی را در این حوزه برگزار کنیم و شخصیت‌های بزرگ مسیحیت، اهل سنت، دانشگاهی که در حوزه مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و... حرفی برای گفتن دارند را نیز دعوت کنیم تا مقاله بنویسند. نهادهای متولی باید موظف شوند تا برای سال آینده چندین کتاب و مقاله در ژورنال‌های بین‌المللی تولید کنند و حتی معتقدم در حوزه مدیا نیز باید در عرصه بین‌الملل کارهای جدی انجام دهیم.

حرف آزاد استاد

اربعین؛ رمز جاودانگی ندای حق‌طلبی

سیدفرزاد هاشمی
پژوهشگر و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه

اربعین، یادمان حماسه‌ای جاودان است. حماسه‌ای که مسیر تاریخ را تغییر داد و سرود پیروزی‌های انسان‌های مظلوم، اما آزاده و آسمانی را برای همیشه در فضای درد‌آلود زمین طنین‌انداز کرد.

اربعین- تجدید میثاق بازماندگان و پیروان اختران فروزانی است که جهان را با نور وجود روشنی بخشیدند و با خون خود، پیرایه‌های شرک و گمراهی و فساد را از چهره بشریت زدودند. اربعین را می‌توان فی‌نفسه حادثه‌ای بزرگ و درس‌آموز خواند؛ حادثه‌ای فراتر از آیین بزرگداشت یاد و خا